

4. Дендрофлора України. Дикорослі та культивовані дерева й кущі. Голонасінні: Довідник / [М.А. Кохно, Л.І. Пархоменко, А.У. Зарубенко та ін.]. – К.: 2001, - 207 с.
5. Каталог деревних рослин дендрологічного парку «Олександрія» НАНУ: довідник /За ред. С.І. Галкіна. – Біла Церква: БЦФ ТОВ «Дельфін», 2008. – 53 с.

С.Н. Белявский

ПИНОФИТЫ (PINOPHYTA) В СОСТАВЕ ЗЕЛЕННЫХ НАСАЖДЕНИЙ ГОРОДОВ БЕЛАЯ ЦЕРКОВЬ, СКВИРА И ФАСТОВА

Приведены результаты исследования разнообразия голосеменных в зеленых насаждениях городов Белая Церковь, Сквир и Фастов. Проанализированы таксономический состав пинофитов, используемых в озеленении исследуемых городов и выяснено их участие в насаждениях.

Также проведен таксономический анализ пинофитов Государственного дендрологического парка «Александрія» НАН Украины, изучены его экзотические виды.

S.M. Bilyavskiy

PINOPHYTY (PINOPHYTA) WITHIN OF GREEN TREES THE CITY BILA TSERKVA SKVIRA AND FASTOV

The results of the study of diversity in gymnosperms urban green areas Bila Tserkva, Skvira and Fastov. Analyzed the taxonomic composition of pinofits used in landscaping researched cities and found that they participate in the stands.

Also conducted a taxonomic analysis pinofits State dendrological park "Alexandria", NAS of Ukraine, and studied its ekzotic species.

Надійшла 12.06.2012 р.

УДК 630*27:635.055

Н.В. Драпалюк, С.С. Морозюк

Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, кафедра ботаніки,
вул. Пирогова, 9, м. Київ, 01601,

НЕМИРІВСЬКИЙ ПАРК ТА СУЧАСНИЙ СТАН ЕКЗОТИВ ЙОГО ДЕНДРОФЛОРИ

Урбанофлора, дендропарк, екзоти, ландшафт, еродований рельєф, солітери, релікт

Дослідження урбанофлори, зокрема дендрофлори середніх і малих міст України, є актуальною проблемою, оскільки зелені насадження в містах відіграють важливу

гігієнічну, оздоровчу і естетичну роль. Саме тому нами і досліджувалася дендрофлора парків малих міст Вінниччини, на території якої є низка цікавих стародавніх парків, що побудовані на основі принципу вільного трактування природи. За цим принципом планування парку і прийоми композицій зелених насаджень спрямовуються на максимальне наслідування краси природного ландшафту. Створені в першій половині XIX ст. сади і парки являють собою значний науковий і історико-культурний інтерес як пам'ятки садово-паркової культури нашого народу. Серед парків, що виникли у кінці XVIII – на початку XIX ст. на Вінниччині, найбільшу дендрологічну і художню цінність становить, насамперед, Немирівський парк, який зберігся найкраще.

Матеріал і методика досліджень

Нами досліджено видовий склад дерев-екзотів Немирівського дендропарку.

Дослідження видового складу здійснювали за загальноприйнятими методиками. Назви видів встановлювали за визначниками дикорослих і культурних рослин, співставляючи їх з номенклатурним списком, складеним С.Л. Мосякіним та М.М. Федорончуком [8, 9].

Результати дослідження та їх обговорення

Немирівський парк має свою історію [3, 6, 7]. Про нього було відомо ще на початку XIX століття, коли краєм володіли польські магнати Потоцькі. Парк було закладено на основі грабово-дубового гаю. Першим будівничим Немирівського парку був садівник з Відня Зенгольц. Він здійснив закладання алей парку за паралельним принципом. Парадний вхід до парку В. Потоцького розпочинався з нинішньої алеї, що дістала назву бальзаківської, парк був прикрашений біломармуровими скульптурами. Наступним садівником був професор Пінаерд Ван Геєрт з Брюсселя, при ньому перед палацом було висаджено першу, не властиву для даного регіону, рослину – це були два дерева сосни Веймутової (*Pinus strobus* L.). На жаль, до наших днів збереглося лише одне дерево, вік якого понад 200 років. Приблизно в цей час було висаджено гінґго дволопатеве (*Ginkgo biloba* L.), або як його ще називають – «сріблястий абрикос». Згодом В. Потоцький у 1802 році продав свій маєток графу Станіславу Щенсному Потоцькому. Його внук Болеслав продовжив розбудову парку, в центрі якого збудував одноповерховий палац. Парк займав площу 75 га. Спланований він здебільшого у ландшафтному (пейзажному) стилі. На підвищеній місцевості були висаджені високорослі дерева, а внизу – низкорослі. Розплановані доріжки ведуть до ставків, що наче завершують територію парку.

Саме завдяки турботам Б. Потоцького, до парку завезено рідкісні види дерев та кущів і упорядкована архітектура парку.

Особливо розквітнув парк за часів володіння ним Марією Щербатовою – дочкою Б. Потоцького, яка навіть купила десять гектарів землі, щоб розширити його до 85 га. За часів М. Щербатової у 1912-1914 р.р. доглядачем Немирівського парку стає празький садівник Франтішек Томаєр. Згодом місце Ф. Томаєра займає садівник В. Пекар. І останнім архітектором-садівником був І.О. Фомін. Побудувавши палац у 1900 році, М. Щербатова збудувала новий вхід до парку, знявши кілька дерев, які заважали. Той вхід залишився і до теперішнього часу, хіба що іншої форми.

На території маєтку були чудові квітники та дерева майже зі всього світу. Якщо щось оригінальне з'явилося з насіння в Європі, то через досить короткий час воно було в парку Щербатової. За переказами старожилів, багато працювала над створенням

квітників і донька М. Щербатової – Олександра. Ці клумби були схожі на знамениті перські килими.

Рельєф парку слабо еродований, загалом спокійний. У верхній частині (біля палацу) він майже зовсім рівний, але з боку головного фасаду поступово знижується в напрямі до ставків і раптово обривається стрімкими схилами і кам'янистими відслоненнями. З двох боків парку знаходяться ставки, а з боку поля його оточує глибокий рів, вздовж якого місцями збереглася жива непроникна огорожа. Від міста парк відділяється вулицею, парканами і будівлями [1].

Ґрунтовий покрив парку – це здебільшого свіжі лісові ґрунти (від темних до світло-сірих), де місцями вкраплені ділянки опідзолених супісків і навіть пісків (в боровій частині парку), а ближче до ставків, на стрімких схилах, ґрунти змиті, щербеністі чи навіть кам'янисті [1].

Великий інтерес становлять дендрологічні багатства парку, характер розміщення його деревних насаджень, композиція окремих груп та їхній зв'язок з газонами, партерами і головною спорудою парку – палацом, розташованим на найвищому місці. Зі східного боку до палацу підходить невеликий регулярний, або «французький» сад, що має вигляд оригінального зеленого коридору зі скульптурними групами, ефектним квітниковим партером, замкненим з двох боків високими шпалерами зі стриженого граба (*Carpinus betulus* L.). Для цієї частини парку характерний строго регулярний стиль з геометричною розбивкою плану. З віддаленням від палацу коридор, створений зі стриженого граба, поступово розширюється за рахунок утворення уступів і непомітно переходить у ландшафтну частину парку. Вся інша територія парку спланована у ландшафтному, або пейзажному, стилі [4].

В основу планування ландшафтної частини парку покладений принцип створення великих світлих галявин, оточених красивими групами дерев одного виду або, найчастіше, – кількох видів. Розміщення груп і окремих видів досить вдало пов'язане з рельєфом місцевості: найвищі могутні дерева і групи висаджені на підвищених елементах рельєфу, а нижчі – на схилах і понижених місцях [5].

У східній і південно-східній частинах парку групи і солітери, поступово зливаючись, утворюють суцільні невеликі бори чи діброви – то чисті, то з домішкою граба (*Carpinus betulus* L.), берези (*Betula pendula* Roth), модрини (*Larix decidua* Mill.) та деяких, переважно місцевих видів дерев. Але й тут у великому, ніби суцільному лісовому масиві залишені сонячні галявини різної площі з вкрапленими в них групами чи ординарами рідкісних і екзотичних видів.

На 85 гектарах дендропарку на сьогоднішній день росте понад 100 видів дерев та кущів, значна частина яких мають цілющі властивості і які завезені з багатьох країн світу. Це різні види дуба (*Quercus* L.), у корі яких є дубильні речовини; горобина лікарська або берека (*Sorbus torminalis* L.), в плодах якої чимало вітаміну С, Р, каротину, органічних сполук; ялівець звичайний (*Juniperus communis* L.), шишкоягоди якого використовують не лише в народній, але й в офіційній медицині і гектар насаджень якого виділяє за добу близько 300 кг фітонцидів, що достатньо, аби очистити від мікробів велике місто.

Науковці підраховали: кожен гектар зелених паркових насаджень поглинає протягом сонячного дня 220-280 кілограмів вуглекислого газу і виділяє 180-220 кілограмів кисню [2].

За нашими даними, у дендрофлорі Немирівського парку сьогодні налічується близько 100 видів, серед яких чимало екзотичних рослин. Передусім, привертають увагу *Gingo biloba* L., *Pinus strobus* L., *P. sibirica* L., *Picea pungens* Engelm. та деякі інші види з відділу *Pinophyta*. Так, зокрема *Gingo biloba* – живий релікт епохи динозаврів, батьківщиною якого є Японія, Китай, має плоскі листки, які зовсім не схожі на голчасті

листки більшості *Pinophyta*, саме вони і роблять його екзотом, а *Picea pungens* має сріблясту хвою, чим і зумовлюється екзотичність даної рослини. Сьогодні гінкго можна зустріти практично у всіх ботанічних садах, дендропарках та парках України. Його почали досить широко використовувати і для озеленення населених пунктів. Живе ця рослина до двох тисяч років. В Немирівському парку є лише одне дерево.

До екзотів парку належать тис ягідний або червоне дерево (*Taxus baccata* L., що, як і гінкго, є реліктом; павловнія (*Paulownia tomentosa* (Thunb.) Steud.), яку ще називають адамовим деревом; софора японська (*Sophora japonica* L.) – дерево, схоже на білу акацію (*Robinia pseudoacacia* L.), але без колючок. Кора у софори зелена, квітки жовтувато-білого кольору, зібрані у суцвіття завдовжки до 35 см. Дерево досягає 25 метрів заввишки. До екзотів парку належить і каштан їстівний (*Castanea sativa* Mill.), що має їстівні плоди, на відміну від плодів гіркокаштана звичайного (*Aesculus hippocastanum* L.), який також є в насадженнях парку і зазвичай називається просто каштаном.

Росте у парку платан кленолистий (*Platanus acerifolia* (Aiton) Willd.), що має гібридне походження. У нього розлога крона і зелено-сіра кора, верхній шар якої платан щорічно навесні скидає і тоді з-під нього виглядає ніжна сіро-зелена молода кора. Ця біологічна особливість рослини надає їй екзотичності.

Досить екзотично виглядає тополя біла (*Populus alba* L.), відома у парку як "дерево кохання". Вона вражає поєднанням двох стовбурів, що нагадують серце.

Однією з найкращих декоративних рослин парку є магнолія Кобус (*Magnolia kobus* Thunb.). Дерево виділяється прямим стовбуром, блискучою красивою кроною і великими яскраво забарвленими квітками. З родини *Magnoliaceae* є у парку ще тюльпанне дерево, або ліріодендрон тюльпанний (*Liriodendron tulipiferum* L.), екзотичність якому надають ліроподібні листки та великі квітки з пелюстками жовтувато-зеленого кольору з оранжевою облямівкою.

Крім дерев, у парку є екзотичні кущі. Це скумпія (*Cotinus coggygria* Scop.), глід кривочашечковий (*Crataegus curvisepala* Lindm.), яблуня Недзвецького (*Malus niedzwetzkyana* Diech.), японська айва (*Chaenomeles japonica* (Thunb.) Lindl.), таволга японська (*Spiraea japonica* L.), жимолость татарська (*Lonicera tatarica* L.), барбарис Тунберга (*Berberis thunbergii* DC.), самшит вічнозелений (*Buxus sempervirens* L.), бархат амурський (*Phellodendron amurense* Thunb.) та інші екзотичні рослини.

Висновки

У сучасному дендрологічному ядрі Немирівського парку, що створений на базі природного ландшафту, чимало екзотів, батьківщиною яких є різні континенти, серед яких найбільше екзотів з Північної Америки. Переважна більшість видів екзотичних дерев і кущів парку знаходяться у доброму або задовільному стані і не потребують спеціальних заходів охорони. Проте, варто звернути увагу на екзотичні рослини, кількість яких у парку незначна.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурдейний П.А. Вінницька область (Географічний нарис) /П.А. Бурдейний, М.Б. Рубін. – К., 1967. – 166 с.
2. Горышина Т.К. Растение в городе /Т.К. Горышина. – Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1991. – 152 с.
3. Денисик Г.І. Містечка Східного Поділля /Г.І. Денисик. – Вінниця: „Тезис”, 2002. – 92с.

4. Липа О.Л. Визначні сади і парки України та їх охорона / О.Л. Липа. – К., 1960. – 172 с.
5. Липа О.Л. Заповідники та пам'ятки природи України. Реєстраційний довідник / О.Л. Липа, А.П. Федоренко. – К.: «Урожай», 1969. – 187с.
6. Маликов Д.В. Минуле Немирова /Д.В. Маликов. – К., 1988. – 112 с.
7. Онацкий Д.Г. Подолия. Краткий исторический очерк с указанием пунктов, важнейших в историческом отношении /Д.Г. Онацкий. – К., 1913. – 100 с.
8. Определитель высших растений Украины /Д.Н. Доброчаева, М.И. Котов, Ю.Н. Прокудин и др. – К.: 1987. – 548 с.
9. Mosyakin S.L. Vascular Plants of Ukraine: a Nomenclatural Checklist /S.L. Mosyakin, M.M. Fedoronchuk. – Kiev , 1999. - 346 p.

Н.В. Драпалюк, С.С. Морозюк

НЕМИРОВСКИЙ ПАРК И СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ЭКЗОТОВ ЕГО ДЕНДРОФЛОРЫ

Немировский дендропарк - выдающийся шедевр садово-парковой архитектуры начала XIX века. Его планирование осуществлялось по заказу Болеслава Потоцкого, а расцвет парк приобрел при жизни княгини М.Г. Щербатовой. Большой вклад в развитие парка вложили садоводы Ф. Томаер, В. Пекарь, И.О. Фомин. В флористическом составе парка, заложенного на базе природного ландшафта, ныне сохранилось немало аборигенных видов и экзотов, насаженных на протяжении почти двух веков. Это такие виды как *Ginkgo biloba* L., *Larix decidua* Mill., *Taxus baccata* L., *Pinus strobus* L., *Platanus acerifolia* (Aiton) Willd., *Paulownia tomentosa* (Thunb.) Steud., *Sophora japonica* L., *Magnolia kobus* Thunb., *Liriodendron tulipiferum* L. и некоторые другие.

N.V. Drapalyuk, S.S. Morozyuk

NEMIROVSKY PARK AND ITS PRESENT STATE EXOTIC DENDROFLORA

Nemirow's dendropark is a well known masterpiece of the garden and park architecture of the beginning XIXth century. It's planning conducted to order Boleslaw Pototsky and it flourished most during the rule of the vicontess Sherbatova. A big contribution into the building of the park was made by the gardeners Tommayer, Pekar and Fomin. Floristical list of the Nemirovsky park have exotic as *Ginkgo biloba* L., *Larix decidua* Mill., *Taxus baccata* L., *Pinus strobus* L., *Platanus acerifolia* (Aiton)Willd., *Paulownia tomentosa* (Thunb.)Steud., *Sophora japonica* L., *Magnolia kobus* Thunb., *Liriodendron tulipiferum* L. and others.

Надійшла 10.07 2012 р.